

47a	Listy jednoduše zpeřené až peřenosečné	8. <i>Turgenia</i>
b	Listy vícenásobně zpeřené	48
48a	Lodyha lysá, vnější korunní lístky okrajových květů silně zvětšené, až 10× delší než vnitřní	6. <i>Orlaya</i>
b	Lodyha štětinatě chlupatá, korunní lístky okrajových květů jen málo zvětšené	7. <i>Torilis (japonica)</i>
49a (45b)	Merikarpia ze hřbetu stlačená, s postranním křídlatým lemem	50
b	Merikarpia nestlačená (oblá) nebo z boku stlačená, bez křídlatého lemu	52
50a	Listy jednoduše lichozpeřené, merikarpia krátce štětinatá	43. <i>Tordylium</i>
b	Listy vícekrát zpeřené, merikarpia lysá	51
51a	Merikarpia pouze s postranními křídly, korunní lístky žluté nebo bílé, všechny ± stejně velké	49. <i>Peucedanum</i>
b	Merikarpia s postranními i hřbetními křídly, korunní lístky bílé, u okrajových květů vnější často zvětšené (paprskující)	41. <i>Laserpitium</i>
52a	Listeny obalu (alespoň zčásti) členěné nebo laločnaté	53
b	Listeny obalu celistvé	55
53a	Listy jednoduše zpeřené, rostliny vodní nebo bažinné	22. <i>Berula</i>
b	Listy vícekrát zpeřené, rostliny suchozemské	54
54a	Listeny obalu široké, lupenité	13. <i>Pleurospermum</i>
b	Listeny obalu čárkovité	20. <i>Ammi</i>
55a	Kališní cípy zřetelné, ± šídlovité	56
b	Kališní cípy nevytvořeny, popř. kalich ve formě lemu	57
56a	Rostliny vodní nebo bažinné, s ponořenými listy vícekrát zpeřenými (úkrojky posledního řádu nířovité) a vnořenými jednoduše zpeřenými, merikarpia lysá	21. <i>Sium</i>
b	Rostliny suchozemské, listy většinou 1–2× zpeřené, merikarpia kratičce chlupatá	33. <i>Libanotis</i>
57a	Rostliny vytrvalé, přízemní listy velké (až 70 cm dl.), korunní lístky bleďožluté, čnělky kratičké, bradavkovité	48. <i>Levisticum</i>
b	Rostliny jedno- až dvouleté, přízemní listy menší (do 50 cm délky), korunní lístky bílé nebo zelenavé, čnělky delší (ca 1 mm a více)	58
58a	Lodyhy na bázi červeně skvrnitě, merikarpia s hlavními žebry ostře vyniklými, zvlněnými; rostliny planě rostoucí	12. <i>Conium</i>
b	Lodyhy stejnoměrně zelené, merikarpia s žebry málo vyniklými, rovnými; rostliny pěstované jako zelenina	24. <i>Petroselinum</i>

Subfam. 1. *Apioideae*

Listy většinou zpeřené složené nebo členěné. Květy většinou ve složených okolících. Semeník s ± vyniklým stylopodiem, karpofor vytvořen. Základní chromozomové číslo obvykle $x = 11$.

1. *Anthriscus* PERS. – kerblík *)

Anthriscus PERSOON Syn. Pl. 1:320, 1805 nom. cons. – Syn.: *Chaerophyllum* L. Sp. Pl. 258, 1753 p.p. – *Chaerofolium* HALLER Hist. Stirp. Ind. Helv. 327, 1768 p.p. – *Cerofolium* HALLER Hist. Stirp. Ind. Helv. 328, 1768.

Lit.: OPIZ Ph. M. (1851): Neue Funde. Im Gebiete der Botanik: *Anthriscus Argutisectus* Opiz (Štvanice), *Dactylis scaberri-ma* Opiz (Štvanice). Lotos 1:168. – ASCHERSON P. (1864): Ueber *Chaerophyllum nitidum* Wahlenb. Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg 6:151–189. – KAVINA K. (1930): Virescence květu *Anthriscus cerefolium* Hoffm. subsp. *trichospermus* Schult. Rozpr. Čes. Akad. Věd Um. 39(1929)/34:1–9. – BOROS Á. (1964): A turbolya, *Anthriscus cerefolium* (L.) Hoffm. Magy. Kultúrfl. 4/3:1–40. – KOPECKÝ K. (1974): K fytoecnologickému hodnocení a rozšíření antropogenních porostů s *Anthriscus nitida* (Wahlb.) Hazslinszky v Orlických horách. Preslia 46:57–63. – DIHORU G. (1976): Differences between *Chaerophyllum* and *Anthriscus*. Rev. Roum. Biol. 21:7–9. – LHOŤSKÁ M. (1978): Contribution to the ecology of germination of the synanthropic species of the family *Daucaceae* II (genus *Anthriscus*). Acta Bot. Slov. Acad. Sci. Slov., ser. A, 3:157–165. – KUZNECOVA T. V. (1980): Osobnosti stroenija socvetii u vidov roda *Anthriscus* Pers. (Umbelliferae). Biol. Nauk. 6:62–67. – HRUŠKA K. (1982): Considerazioni ecologiche, fitosociologiche e morfologiche sul genere *Anthriscus* Pers. Giorn. Bot. Ital. 116:175–187. – GERSTBERGER P. (1983): Blatt-anatomische Merkmale zur Unterscheidung von *Anthriscus sylvestris* und *Chaerophyllum aureum*. Gött. Florist. Rundbr. 17: 158–160. – KOPECKÝ K. et HUSÁKOVÁ J. (1985): Proces apofytizace *Anthriscus nitida* v oblasti Knížecího stolce (jihovýchodní Šu-

*) Zpracoval B. Slavík

mava). *Preslia* 57:31–39. – STROBL W. et WITTMANN H. (1988): Morphologische, soziologische und karyologische Studien an *Anthriscus nitida* (Wahlenb.) Hazsl. einer häufig übersehene Art der heimischen Flora. *Ber. Bayer. Bot. Ges.* 59:51–63. – SPALIK K. et JARVIS C. E. (1989): Typification of Linnaean names now in *Anthriscus* (Apiaceae). *Taxon* 38:288–293. – LUKAČ G. (1991a): Dlakavost stábljike u obluka srodstvene skupine *Anthriscus silvestris* agg. (Apiaceae) u Hrvatskoj. *Acta Bot. Croat.* 50: 67–77. – LUKAČ G. (1991b): Rasprostranjenost i staništa svojiti kompleksa *Anthriscus silvestris* (Apiaceae) u Hrvatskoj. *Acta Bot. Croat.* 50:79–90. – HANSSON M. L. et PERSSON T. S. (1994): *Anthriscus sylvestris* – a growing conservation problem? *Ann. Bot. Fenn.* 31:205–213. – SPALIK K. (1996): Species boundaries, phylogenetic relationships, and ecological differentiation in *Anthriscus* (Apiaceae). *Pl. Syst. Evol.* 199:17–32.

Jednoleté, dvouleté až víceleté byliny, lysé nebo chlupaté. Listy 2–4× zpeřené. Složené okolíky ± ploché, terminální nebo laterální, bez obalu nebo s obalem z několika málo listenů, okolíčků v okolíku malý až velký počet, obalíčky vyvinuté. Květy oboupohlavné a samčí; kalich nepatrný nebo zcela chybí; korunní lístky paprskující, obvejčité, s vrcholem dovnitř květu více nebo méně zahnutým, na bázi klínovité nebo náhle zúžené v krátký nehet, lysé, bílé, nažloutlé, nazelenalé nebo narůžovělé, stylopodium kuželovité. Dvounažky z vejcovité báze více či méně kuželovitě prodloužené, na vrcholu zobánkaté, z boku mírně smáčklé; plodní stopky převážně kratší než plody, karpofor volný a jen na vrcholu nebo do 1/2 rozdělený; merikarpia bezžeberná nebo jen na zobánku s málo zřetelnými plochými žebry, hladká, někdy lesklá, lysá nebo štětinatě chlupatá; sekreční kanálky po jednom pod každou rýhou a 2 na komisurální straně, v zralých plodech téměř zaniklé. – 15–20 druhů v Eurasii a v Africe, druhotně v Severní a Jižní Americe. – Protandr. Entomogam. Epizoochor. Endozoochor.

Poznámka: LINNÉ (Sp. Pl., 1753) zahrnoval druhy rodu *Anthriscus* do rodu *Chaerophyllum*. I v některých novějších flórách bývá rod *Anthriscus* přiřazován do rodu *Chaerophyllum* L. (např. HESS, LANDOLT et HIRZEL *Fl. Schweiz* 2:830–837, 1970). Hlavním odlišovacím znakem rodu *Anthriscus* od rodu *Chaerophyllum* jsou zobánkaté a hladké plody bez žeber. Chromozomové počty u našich druhů rodu *Anthriscus* jsou $2n = 16$ a 18 , zatímco u našich druhů rodu *Chaerophyllum* jsou $2n = 14$ a 22 .

- 1a Víceleté, popř. dvouleté byliny, většinou 50–150 cm vys.; okolíky s (5–)7–16 okolíčky; obalíčky z (4–)5(–7) listenů; zobánek 5× kratší než plod; plodní stopky neztlustlé 2
 b Jednoleté byliny, většinou 15–60 cm vys.; okolíky s (2–)3–5(–7) okolíčky; obalíčky z 1–4 listenů; zobánek 2–4× kratší než plod; plodní stopky ztlustlé 3
 2a Lodyhy dole krátce štětinatě chlupaté; listová čepel na rubu zprvu lesklá, později matná, v obrysu trojúhelníkovitá, delší než široká; lístečky podlouhle až čárkovitě kopinaté, ± špičaté; v okolíčku (4–)6–9(–12) vyvinutých plodů (minimálně též počet oboupohlavných květů); plodní stopky 4–7 mm dl.; plody ± delší než plodní stopky; čnělky ± vzpřímené; korunní lístky bílé, dlouho vytrvávající; doba květu V–VII ..... 1. *A. sylvestris*
 b Lodyhy dole téměř lysé nebo řídce chlupaté; listová čepel na rubu lesklá (v suchém stavu listy často ztrácejí lesk), v obrysu trojúhelníkovitá, ± stejně dlouhá jako široká; lístečky vejčité až eliptické, ± tupé, s nasazenou krátkou špičkou; v okolíčku 1–6(–7) vyvinutých plodů (minimálně též počet oboupohlavných květů); plodní stopky 5–10 mm dl.; plody ± kratší než plodní stopky; čnělky značně od sebe rozestálé; korunní lístky zelenavě bílé, opadavé; doba květu VI–VIII ... 2. *A. nitida*
 3a Stopky okolíku pýřité; korunní lístky 1,2–1,6 mm dl., bílé; čnělky delší než stylopodium; plody úzce elipsoidní, 7–11 mm dl., dl. zobánkaté, lysé nebo štětinatě chlupaté; plodní stopka na konci lysá ..... 3. *A. cerefolium*
 b Stopky okolíku lysé; korunní lístky 0,5–0,7 mm dl., zelenavě bílé; čnělky kratší než stylopodium; plody vejcovitě kuželovité, 3–5 mm dl., krátce zobánkaté, háčkovitě osténkaté; plodní stopka na konci s věnečkem štětín ..... 4. *A. caucalis*

Sect. 1. *Cacosciadium* (REICHENB.) SCHISCHKIN

Syn.: *Chaerophyllum* sect. *Cacosciadium* REICHENB. Fl. Germ. Excurs. 444, 1832.

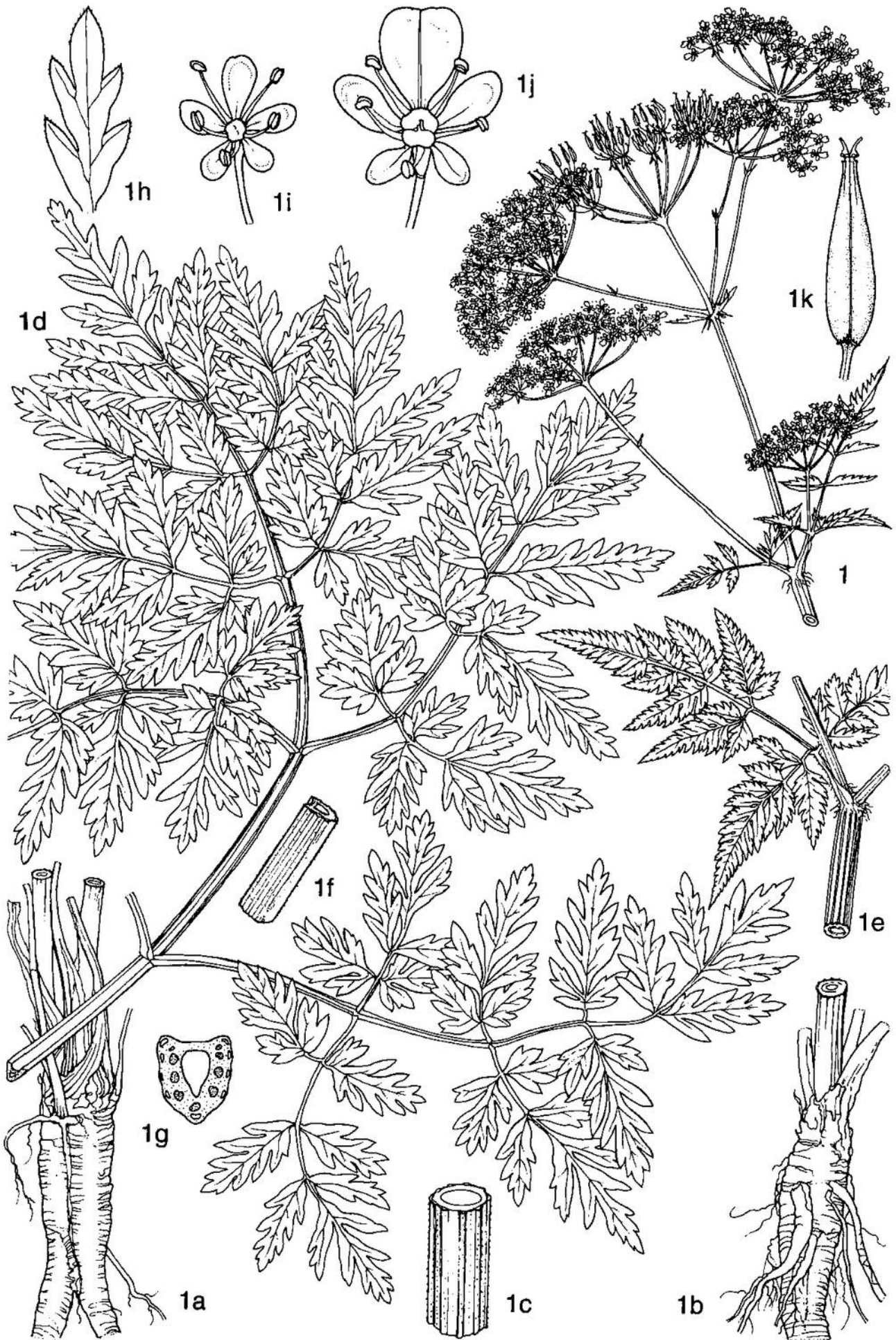
Rostliny dvouleté až víceleté; kořen poměrně tlustý; okolíky s (5–)7–16 okolíčky; zobánek do 1/5 délky plodu.

1. *Anthriscus sylvestris* (L.) HOFFM. – kerblík lesní
 Tab. 53/1

Anthriscus sylvestris (LINNAEUS) G. F. HOFFMANN *Gen. Pl. Umbell.* 40, 1814. – Syn.: *Chaerophyllum sylvestre* L. *Sp. Pl.* 258, 1753. – *Cerefolium sylvestre* (L.) BESSER *Prim. Fl. Galic.* 1:218, 1809. – *Chaerofolium sylvestre* (L.) SCH. et THELL. *Vierteljahrsschr. Naturforsch. Ges. Zürich* 53:554, 1909.

Tab. 53: 1 *Anthriscus sylvestris*, 1a – báze lodyhy s kořeny, 1b – báze lodyhy s kořeny, 1c – detail části lodyhy, 1d – dolní list, 1e – střední část lodyhy s listem, 1f – detail řapíku, 1g – příčný průřez řapíkem, 1h – listový úkrojek, 1i – samčí květ, 1j – oboupohlavný květ, 1k – plod.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 352. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem. – Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 1316. – Fl. Neerl. Exs., no 484. – Fl. Rom. Exs., no 3466. – Fl. Siles. Exs., no 787. – Herb. Fl. Ross., no 2604.

Dvouleté až víceleté byliny. Kořen křulový, někdy z jedné kořenové hlavy několik křulových kořenů s tenkými postranními kořeny; kořenová hlava se zbytky pochev přízemních listů. Lodyha (30–)50–150(–180) cm vys., přímá, hlavně v hor. 1/2 větvená, oblá, hrubě rýhovaná, tuhá, dutá, dole krátce hustě štětinatě chlupatá s chlupy rovnovážně až nazpět odstávajícími, nahoře lysá, tmavě zelená, často hlavně dole nafialovělá. Přízemní listy dl. řapíkaté, čepel v obrysu trojúhelníkovitá, delší než široká, 20–30 cm dl., 2–3× zpeřená, s 4–8 jařmy lístků; lístečky peřeně členěné, v obrysu úzce až vejčité kopinaté, ± zubaté, s úkrojky špičatými; čepel na líci lysá, na rubu na žilkách a na okraji krátce chlupatá, na líci tmavě zelená, zprvu lesklá, později matná, na rubu světleji zelená; řapík až 40 cm dl., šir. žlábkovitý, krátce štětinatě chlupatý, dole nepatrně v listovou pochvu rozšířený; lodyžní listy úměrně k vrcholu lodyhy se zmenšující, s čepelí nasedající přímo na rozšířenou, ze spodu hrubě rýhovanou a hustě krátce štětinatě chlupatou pochvu, s lemem ± krátce brvitým. Terminální okolíky z 7–16 okolíčků na lysých stopkách, obal chybí, obalíčky z (4–)5(–8) vejčité kopinatých až vejčitých, 3,0 mm dl. a 1,5 mm šir., často dl. špičatých listenů, na okraji krátce brvitých, po odkvětu nazpět obrácených; květní stopky na konci s věnečkem krátkých štětinovitých chlupů; vnější květy v okolíčku oboupohlavné, jen několik vnitřních květů samčích, u postranních okolíků převaha oboupohlavných květů nad samčími méně výrazná. Kalich nezřetelný; korunní lístky většinou jen mírně paprskující, šir. obvejčité, 1,6 mm dl., 1,3 mm šir., lžícovitě prohnuté, na vrcholu dovnitř mírně zahnuté, s nepatrnou nasazenou špičkou, bílé; tyčinky s různě dlouhými nitkami, s prašníky bílými až okrově žlutými; na kuželovitém stylopodiu oboupohlavných květů přímě čnělky, až 2× delší než stylopodium. Dvounažky podlouhle kuželovitě větvenovité, na 4–7 mm dl. stopce, po (4–)6–9(–12) v každém okolíčku; merikarpia 5–8 mm dl., 2 mm šir., na vrcholu s vytrvávajícím zaschlým stylopodiem a čnělkou (čnělky na zralých plodech málo rozestálé), pod stylopodiem s 1–2 mm dl. matným zobánkem, tmavohnědá až černohnědá, lesklá. V–VII. Hkf.

Poznámka: Pokud nejsou vyvinuty plody, je možná záměna s *Chaerophyllum aureum*. U *Anthriscus sylvestris* je tvořen obalíček ze 4–8 šir. kopinatých listenů, náhle protažených v často dlouhou špičku, zatímco u *Ch. aureum* z 5–10 kopinatých, znenáhla dl. zašpičatělých listenů, na širokém suchomázd-

řitém okraji dlouze brvitých. Další rozdíly viz u *Chaerophyllum aureum*.

$2n = 16$ (extra fines)

Variabilita: Příbuzenský okruh *A. sylvestris* zahrnuje druhy *A. sylvestris*, *A. nitida* (WAHLENB.) GARCKE, jihovýchodoevropsko-asijský *A. nemorosa* (BIEB.) SPRENGEL, jihoevropský *A. fumarioides* (W. et K.) SPRENGEL, předoasijský *A. velutina* SOMMIER et LEVIER a středoasijský *A. glacialis* LIPSKY. Některé z nich bývaly hodnoceny jen jako pouhé subspecie druhu *A. sylvestris*. Tento druh je značně variabilní zejména v utváření listů a jejich částí a odění. Z mnoha popsanych vnitrodruhových taxonů (např. PETERSEN Dansk. Bot. Ark. 1/6, 1915, 4/2, 1922) lze pro naše území odlišit f. *angustisecta* (OPIZ) DRUCE, s lístečky poměrně úzkými a nepřekrývajícími se a s koncovými úkrojky znenáhla zúženými v nepříliš zřetelně odsazenou špičku a f. *latisecta* DRUCE s lístečky širšími a často se překrývajícími a s koncovými úkrojky náhle v přímou nebo srpovitou špičku zúženými. První forma poněkud připomíná taxonomicky nejasnou var. *alpina* (VILL.) MARTENS et KEMMLER, uváděnou např. ze slezského Kladska a z německých a francouzských pohoří až do Pyrenejí. Formy popsané z našeho území J. Otrubou (Sborn. Klubu Přírod. Brno 10: 69, 1928) – f. *libanotiformis* OTRUBA s listovými úkrojky širšími, popsaná od Olomouce a f. *parviflora* OTRUBA s květy menšími, popsaná od Vrba pod Pradědem – nedosahují taxonomické hodnoty.

Ekologie a cenologie: Vlhčí louky, křoviny, okraje lesů i lužní lesy; hojně se rozšířil i jako apofyt v příkopech, podél cest a vodních toků, na rumišťích, u plotů, na železničních náspech, v sádech a jinde na vlhkých a polostinných až mírně slunných místech. Osídluje čerstvé, humózní půdy, bohaté na živiny, především na dusíkaté látky. Diagnostický druh svazů *Aegopodion podagrariae* a *Rubo-Prunion spinosae*, zastoupen hojně i ve společenstvech mezofilních luk řádu *Arrhenatheretalia* a lužních lesů svazu *Alno-Ulmion*.

Rozšíření v ČR: Velice hojný druh, zvláště od planárního do suprakolinního stupně, v submontánním a montánním stupni je roztroušený, ve vyšších polohách vázaný více na antropogenní stanoviště (max.: Krkonoše, Velká Kotelná jáma, 1 250 m).

Celkové rozšíření: Celá Evropa kromě malých okrajových částí (ve Skandinávii k 71° s.š., chybí v některých oblastech j. poloviny Pyrenejského poloostrova, na Sardinii a Sicilii a na většině území Řecka kromě severního, na Islandu pouze synantropní výskyt). V j. Evropě převážně v horách. Dále v Africe v pohoří Atlas a v horách Etiopie a v Africe. Na území Asie snad jen v Zakavkazí, ostatní údaje se týkají ve skutečnosti jiných příbuzných druhů [hlavně *A. nemorosa* (BIEB.) SPRENGEL]. Zavlečen s travním semenem do Severní Ameriky (Quebec, New York). – Mapy: MEUSEL et al. 1978:306; HULTÉN NE 1986:694.

Význam: Na obhospodařovaných loukách je kerblík lesní považován za plevelnou rostlinu. Ke zkrmování se hodí jen v mladém stadiu, později stonky dřevnatí. Množí se intenzivně hlavně vegetativně a bohaté růžice listů zabraňují v klíčení

i růstu ušlechtlejším lučným druhům. Je značně rezistentní vůči herbicidům.

2. *Anthriscus nitida* (WAHLENB.) HAZSL. – kerblík lesklý Tab. 54/1

Anthriscus nitida (WAHLENBERG) HAZSLINSZKY Éjsz. Magyarh. Vir. 152, 1864. – Syn.: *Chaerophyllum nitidum* WAHLENB. Fl. Carp. 85, 1814. – *Anthriscus alpestris* W. et GR. Fl. Siles. 1:289, 1827. – *A. sylvestris* (L.) HOFFM. β *alpestris* WIMMER Fl. Schles. 144, 1832. – *Cerefolium nitidum* (WAHLENB.) ČELAK. Prodr. Fl. Böhm. 586, 1871. – *C. silvestre* β *nitidum* (WAHLENB.) BECK Fl. Nied.-Österr. 631, 1892. – *Chaerofolium silvestre* (L.) SCH. et THELL. subsp. *alpestre* (W. et GR.) THELL. var. *nitidum* (WAHLENB.) THELL. in HEGI Ill. Fl. Mittel-Eur. 5/2:1024, 1926. – *Chaerofolium nitidum* (WAHLENB.) DOMIN Preslia 13–15:157, 1936.

Exsikáty: Extra fines: BAENITZ Herb. Eur., no 8421. – Fl. Exs. Austro-Hung., no 1315/I,II. – Fl. Rom. Exs., no 3467. – SCHULTZ Herb. Norm., no 1783. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 659.

Dvouleté až víceleté byliny. Kořen kulový, často z jedné kořenové hlavy dva i více kulových kořenů s tenkými postranními kořeny; kořenová hlava se stopami po pochvách přízemních listů, někdy z kořenové hlavy několik lodyh. Lodyha (40–)60–100(–165) cm vys., přímá, hlavně v hor. 1/2 větvená, oblá, mělce rýhovaná, dutá, dole s roztr., velmi krátkými, většinou nazpět odstávajícími chlupy nebo téměř lysá, nahoře lysá, světle zelená, nanejvýš při bázi nafialovělá. Přízemní listy dl. řapíkaté, 2(–3)× zpeřené, čepel v obrysu šir. trojúhelníkovitá, 25–40 cm dl., 40–70 cm šir., se 3–4 jařmy lístků, s lístky dol. jařma ± stejně dlouhými jako zbývající část čepele, lístečky peřenodílné, v obrysu vejčité kopinaté až vejčité, hrubě zubaté, úkrojky tupé, s nasazenou krátkou špičkou, čepel na líci ± lysá, na rubu roztr. na žilkách a hustěji na okraji krátce chlupatá, na obou stranách živě zelená, na rubu lesklá; řapík až 63 cm dl., mělce žlábkovitý, dole nepatrně v listovou pochvu se suchomázdřitým lemlem rozšířený, nafialovělý; lodyžní listy podobného tvaru, úměrně k vrcholu lodyhy se zmenšující, s rozšířenou listovou pochvou, naspodu rýhovanou, s lemlem až vlnatě chlupatým. Terminální složené okolíky z (5–)6–13 okolíčků na lysých stopkách, obal chybí, obalíčky z (4–)5 kopinatých až vejčité kopinatých, 2,5 mm dl., 1,0 mm šir. listenů, na okraji vlnatě chlupatých, po odkvětu nazpět obrácených listenů, květní stopky na konci jen s ojedinělými krátkými štětinovitými chlupy; některé vnější květy v okolíčku oboupohlavné, ostatní samčí, vnitřní květy v okolíčku samčí na nezřetelně papilnatých stopkách; postranní okolíky s nápadnou převahou květů samčích, někdy jen ve vnějších okolíčkách po několika oboupohlavných květech, jindy ve všech okolíčkách jen květy

samčí. Kalich chybí; korunní lístky paprskující, okrouhle obvejčité, lžícovitě prohnuté, s vrcholem dovnitř zahnutým, 2,0 mm dl., 1,2 mm šir., zeleňavě bílé; tyčinky s různě dlouhými nitkami, s prašníky bílými až okrově žlutými; na kuželovitém stylopodiū oboupohlavných květů přímo od sebe rozestálé čnělky, ± stejně dlouhé jako stylopodium. Dvounažky podlouhle kuželovitě vřetenovité, na 5–10 mm dl. stopce, po 1–6(–7) v každém okolíčku; merikarpia 6–7 mm dl., 2 mm šir., na konci s vytrvávajícím stylopodiem a čnělkami, tmavohnědá až černohnědá, lesklá. VI–VIII. Hkf.

$2n = 16$ (extra fines)

Variabilita: Značná proměnlivost je především ve tvaru listů a v odění rostlin. Taxonomickou hodnotu má var. *velutipes* (THELL.) TODOR s oděním dolní části lodyhy a řapíků dolních listů kromě štětinovitých chlupů i hustými krátkými nazpět obrácenými chlupy. Tato odrůda je uváděna z Rakouska, Itálie a Rumunska, v ČR ji v náznamech připomínají rostliny z lesa u zříceniny Cornštejn v Podyjí. Pouze mezi ekomorfozami lze zařadit dosud rozlišované formy f. *nitida* ze stinných stanovišť a f. *aprica* (REICHENB. fil.) TODOR ze slunných stanovišť. Ze Švýcarska a z Francie je uváděna f. *abortiva* (JORDAN) SOO s nepaprskujícími květy.

Poznámka: Dosti často dochází k chybnému určení. Jako *Anthriscus nitida* se v chybně určeném materiálu nejčastěji vyskytuje *A. sylvestris* a olýsalé formy *Chaerophyllum hirsutum* L. Záměna s *A. sylvestris* je pochopitelná, neboť oba taxony jsou blízké příbuzné, někdy chápané dokonce jako poddruhy jednoho druhu (diferenční znaky viz v klíči). V územích, kde se oba druhy překrývají, dochází k introgresivní hybridizaci, a pak takoví jedinci tvoří řadu přechodů mezi oběma druhy a jsou prakticky neurčitelní. *Chaerophyllum hirsutum* má 10–20 okolíčků (proti 5–13), 5–10 listenů obalíčku (proti 4–5), korunní lístky na okraji brvité, často narůžovělé a plody mírně žebnaté.

Ekologie a cenologie: Horské a podhorské vlhké lesy, především bučiny a suťové lesy na prudkých svazích a v roklích, ve vysokobylinných nivách potoků a řek často sestupuje i do nižších poloh; roste i v kosodřevině a ve vysokobylinných nivách u potoků nad horní hranicí lesa. Osídluje čerstvé až vlhké, živinami bohaté, často bazické, kamenité a humózní půdy na zastíněných stanovištích. Ve společenstev svazu *Tilio-Acerion* (diagnostický druh) roste i v klenových bučinách podsvazu *Acerenion*, v květnatých bučinách a jedlobučinách podsvazu *Eu-Fagenion*, v lužních lesích svazu *Alno-Ulmion* a ve vysokostébelných trávnicích a nivách řádů *Calamagrostietalia villosae* a *Adenostyletalia*. Zatím ojediněle se jako apofyt při splavování na antropicky ovlivněné břehy vodních toků začleňuje do společenstev řádu *Lamio albi-Chenopodietalia boni-henrici*, popř. jiných společenstev třídy *Galio-Urticetea*.

Rozšíření v ČR: Hlavní rozšíření je v sudetských pohořích (Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory, Králický Sněžník a Hrubý Jeseník),

v Moravskoslezských Beskydech a odtud přes Javorníky do Bílých Karpat. Východní lokality v ČR souvisle navazují na rozšíření v Západních Karpatech. V mnoha případech je výskyt kromě vlastních pohoří vázán plynule i na jejich předhoří. Údolími některých řek sestupuje i do dosti nízkých poloh, např. podél Jizery až k Turnovu (250 m), podél Labe k Vlčkovcům v Podkrkonoší (ca 290 m), podél Orlice k Mašovicím (235 m), podél Moravy ke Kyselovicím (195 m), podél Olše k Věřňovicím (200 m). Samostatnou malou arelu tvoří lokality v Želnavské hornatině na Šumavě se zjevnou migrační návazností na alpský areál. Pozoruhodný náznak spojení od sudetského areálu k alpskému tvoří několik izolovaných lokalit: Kraskov v Železných horách, Havlíčkův Brod a Helenín na řece Jihlavě. Těžiště rozšíření v montánním a hlavně v submontánním stupni, podél vodních toků údolích sestupuje i do nižších poloh (max.: Krkonoše, Velká Kotelná jáma, 1 300 m; min.: Kyselovice u Kroměříže, les Rasina, 195 m). – Mapy: BARTŮNKOVÁ in HENDRYCH Acta Univ. Carol.-Biol. 1971: 283, 1973.

T: 15a. Jarom. Pol. (Vlčkovice v Podkrkonoší), 15b. Hrad. Pol. (Mochovská bažantnice u Opočna, 1900; Mašovice, při hranici s fyt. o. 61, 1939), 21b. Hornomor. úv. (Střeň; Horka nad Moravou; Olomouc; Zářící, dvůr Plučisko; Kyselovice, les Rasina). – M: 37l. Českokr. Předšum. (Žestov), 54. Ješ. hřb. (Dlouhá hora), 55a. Malosk. (v celém úseku údolí Jizery, poslední lokalita po toku v r. 1994 pod zámek Hrubý Rohozec u Turnova), 56. Podkrk. (především v údolí Jizery, Kamenice, krkonošské Jizerky, Labe a některých jejich přítoků), 57c. Královédv. kotl. (Choustníkovo Hradiště), 58. Sud. mezih. (nerovnoměrné, místy častěji), 59. Orl. podh. (údolí Zdobnice a Bělé v celém úseku, údolí Olešanky nad Olešnicí), 60. Orl. opuky (podél Zdobnice pod její ústí do Divoké Orlice, podél Bělé k obci Černíkovice), 61. Dol. Poorl. (j. od řeky Orlice hojně), 63a. Žamb. (podél Zdobnice v celém úseku, podél Divoké Orlice souvisle k Žamberku, izolovaně u Záchlumí, podél Tiché Orlice ještě u Verměřovic), 66. Hornosáz. pah. (Havlíčkův Brod, les „Leithen“, 1883 PR), 68. Mor. podh. Vysoč. (Helenín, u řeky Jihlavy, 1917 BRNU, při hranici s fyt. o. 67), 69b. Seč. vrch. (Kraskov, údolí Zlatého potoka, 1924 lit.), 71c. Drah. podh. (Rychtářov, lesní údolí u obce, 380 m, 1959; Račice, údolí potoka Rakovec, 395 m, 1984), 72. Zábř.-unič. úv. (Králová), 73b. Hanuš. vrch. (mnoho lokalit, zvl. v povodí Desné a hor. Moravy), 74a. Vidn.-osobl. pah. (Osoblahá; Ostrá Hora), 74b. Opav. pah. (Kylešovice; Zbyslavice, říčka Polančice), 75. Jes. podh. (roztr.), 76a. Mor. brána vl. (více lokalit na Novojičínsku, dále v Pobečví, nejníže les Žebračka u Přerova), 78. B. Karp. les. (dosti hojně), 79. Zlín. vrchy (Smolina; Lačnov; Lhotka; Březůvky), 80. Stř. Pobeč. (roztr.), 81. Host. vrchy (roztr.), 82. Javorn. (roztr.), 83. Ostr. pán. (podél Olše a Stonávky; Polanka, Polanský les), 84a. Besk. podh. (roztr.). – O: 88d. Boub.-stož. hor. (Zátoňská hora), 88f. Želnav. hor. (Horní Planá, vrch Kní-

žecí Stolec, vrch Špičák; Želnav. vrch Černý les, horský masív Hvězda), 92. Jiz. hory (Hejnice, Černý potok; vrch Ořešník; horní tok Kamenice), 93. Krk. (dosti hojně v údolích větších vodních toků a v dol. částech karů, na severozápadě ještě vrch Bukovec), 95. Orl. hory (hlavně ve vrcholové části a podél Divoké Orlice hojně), 96. Král. Sněž., 97. Hr. Jes. (roztr. až hojně), 98. Níz. Jes. (Moravský Beroun – Nové Valteřice), 99a. Radh. Besk.

Některé udávané izolované lokality jsou sporné a vyžadují další studium, především v terénu. Jsou to: 39. Třeboň. pán. (Borkovice, PODPĚRA 1949 BRNU, morfologicky se poněkud liší od sudetských rostlin), 68. Mor. podh. Vysoč. (Bítov, lesy u zříceniny Cornštejn, OBORNÝ 1880 BRNU, PRC, v odění a tvaru listů se liší od sudetských rostlin, viz poznámku v odstavci Variabilita).

Celkové rozšíření: Těžiště rozšíření v alpsko-karpatkém prostoru. Na západě začíná areál v Západních Alpách. v pohoří Jura a Vogézy, pokračuje k východu alpským masívem a německými (nejseverněji Harc) a českými středohorami do Karpat. Ze Sudet a Karpat sestupuje k severu do j. Polska a ke Lvovu. K jihu na Balkán je rozšířen přes pohoří bývalé Jugoslávie a Rumunska až do Bulharska (nejjižněji Rila, Západní a Střední Rodopy). Údaje z Litvy a od Kijeva se zdají být nepravděpodobné. Druh má oceanickou tendenci rozšíření, nepřekračuje nikde hranice areálu buku.

Sect. 2. *Anthriscus*

Syn.: *Anthriscus* sect. *Cerefolium* (REICHENB.) SCHISCHKIN

Rostliny jednoleté; kořen tenký, vřetenovitý; okolíky s (2–)3–5(–7) okolíčky; zobánek tvoří nejmeně 1/4 délky plodu.

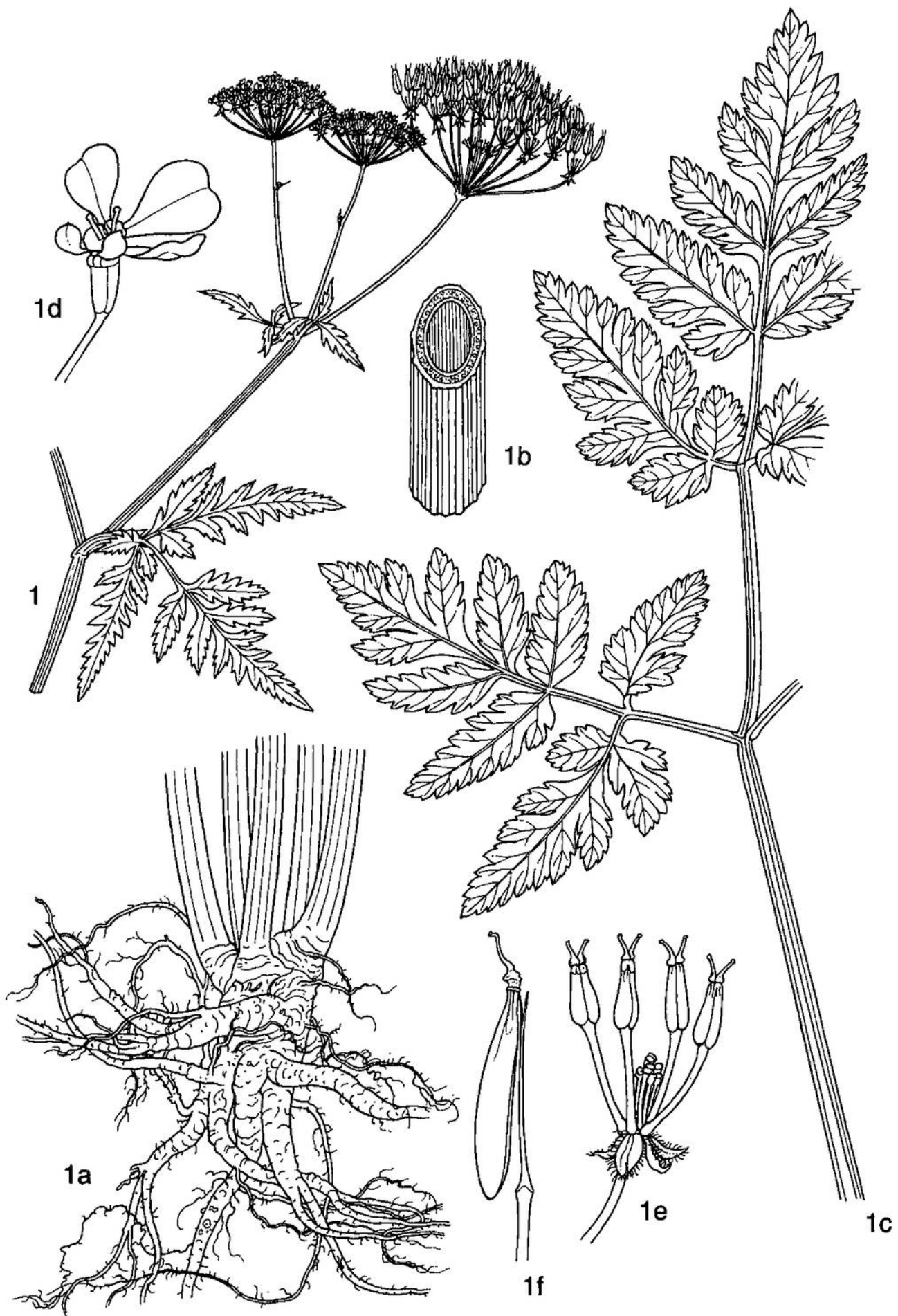
3. *Anthriscus cerefolium* (L.) HOFFM. – kerblík třebule Tab. 55/1

Anthriscus cerefolium (LINNAEUS) G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell. 41, 1814. – Syn.: *Scandix cerefolium* L. Sp. Pl. 257, 1753. – *Chaerophyllum cerefolium* (L.) CRANTZ Stirp. Austr. 3:70, 1767. – *Chaerofolium cerefolium* (L.) SCH. et THELL. Vierteljahrsschr. Naturforsch. Ges. Zürich 53:554, 1909.

Jednoleté byliny, při rozemnutí s aromatickou vůní (po anýzu). Kořen tenký, vřetenovitý, bělavý. Lodyha přímá, 20–70 cm vys., často křivolaká, chudě větvená s přímo odstávajícími větvemi, jemně rýhovaná, lysá, popř. nad uzlinami bíle pýřitá. Nečetné listy přízemní růžice postupně zasychající, s řapíkem až 30 cm dl., s čepelí jako u lodyžních listů; lodyžní listy s čepelí v obrysu šir. trojúhelníkovitou, (2–)3× trojeně zpeřenou, nápadně tenkou, světle zelenou; lístečky vejčité, vroubkované zubaté širokými, krátce zašpičatělými nebo tupými zuby, vřetenito, žilnatina na rubu a okraj lístků štětinatě chlupatá; na listech charakteristické zalomení vřetene v místech přisedání jařem; řapík

Tab. 54: 1 *Anthriscus nitida*, 1a – báze lodyhy s kořeny, 1b – příčný průřez lodyhou, 1c – dolní list, 1d – oboupohlavný květ, 1e – plodenství, 1f – plůdek.

žlábkovitý, u hor. listů redukovaný, listová pochva protáhlá, zdola nahoru na lodyze se zkracující, na okraji se suchomázdřitým lemem a hustými krátkými chlupy. Složené okolíčky přisedlé nebo krátce stopkaté, se (2–)4(–6) okolíčky na krátce pýřitých, 1–4 cm dl. stopkách, většinou bez obalu, okolíčky se 7–10 stopkatými květy (4–6 vnějšími oboupohlavnými, ostatními samčími), obalíčky z 1–4 čárkovitých až čárkovitě kopinatých, úzce suchomázdřitých, brvitých listenů, okolíčky 4–6 cm v průměru, okolíčky 9–15 mm v průměru. Kališní lístky redukované; korunní lístky mírně paprskující, podlouhle obvejčité, 1,2–1,6 mm dl., na bázi šir. klínovité, se špičatým vrcholem dovnitř zahnutým, lysé, bílé; tyčinky bělavé, 9–10 mm dl.; semeníky elipsoidní, čnělky vzpřímené, delší než bělavé, na povrchu bradavčité stylopodium. Dvounažky úzce elipsoidní, z 1/3 délky zobánkaté, plodní stopky silně ztlustlé, kratší než plody; merikarpia 7–11 mm dl., 1,0–1,5 mm tlusté, hladká, lesklá, lysá nebo s ca 0,2 mm dl. štětinovitými chlupy, hnědočerná, čnělky rovnoběžné nebo dovnitř k sobě skloněné, delší než stylopodium. IV–VII. Tf.

$2n = 18$ (ČR: 8. Čes. kras)

Celkové rozšíření: Evropsko-západoasijský druh, vývoje vázaný na jv. Evropu, j. části v. Evropy a z. Asii. Kontinentální tendence v rozšíření je zřejmá. Přesné rozšíření jednotlivých poddruhů, jak dříve pěstované subsp. *cerefolium*, tak spontánně rozšířené subsp. *trichosperma*, není dosud spolehlivě dokumentováno. V územích výskytu jsou většinou oba poddruhy. Předpokládaný primární areál pro subsp. *trichosperma* zasahuje v Evropě od jv. a v. až na území bývalé Jugoslávie, Rakouska, České republiky a Polska. V dalších státech Evropy směrem na západ a sever možno výskyt pokládat za jednoznačně druhotný (např. Německo, Dánsko, Velká Británie, Nizozemí, Belgie, Francie, Švýcarsko, Španělsko a Itálie).

- 1a Plody hladké, jemně tečkované, lysé . . . . .
 . . . . . (a) subsp. *cerefolium*
 b Plody štětinaté . . . (b) subsp. *trichosperma*

(a) subsp. *cerefolium* – kerblík třebule pravý

Tab. 55/1

Syn.: *Chaerophyllum sativum* LAM. Fl. Franç. 3:438, 1779. – *Cerefolium sativum* BESSER Prim. Fl. Galic. 1:215, 1809. – *Anthriscus sativa* (LAM.) BESSER Enum. Volhyn. 13, 1822. – *A. cerefolium* (L.) HOFFM. var. *sativa* (LAM.) ENDL. Fl. Poson. 336, 1830. – *Chaerofolium cerefolium* (L.) SCH. et THELL. var. *sativum* (LAM.) THELL. in HEGI III. Fl. Mittel-Eur. 5/2:1029, 1926. – *Anthriscus cerefolium* subsp. *sativa* (LAM.) DOSTÁL Květ. ČSR 1084, 1949.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 1151. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 657a. – Extra fines: CALLIER Fl. Siles. Exs., no 1216, 1217. – HAYEK Fl. Stir. Exs., no 1216.

Plody lysé, hladké, na povrchu se špičatými papilami, jevícími se jako jemné tečkování (lupa).

$2n = 18$ (extra fines)

Variabilita: V kultuře se vyskytuje kromě typové f. *cerefolium* s plochými listy i f. *crispum* (ALEF.) THELL. s kadeřavými listy. Mezi oběma formami dochází často k hybridizaci.

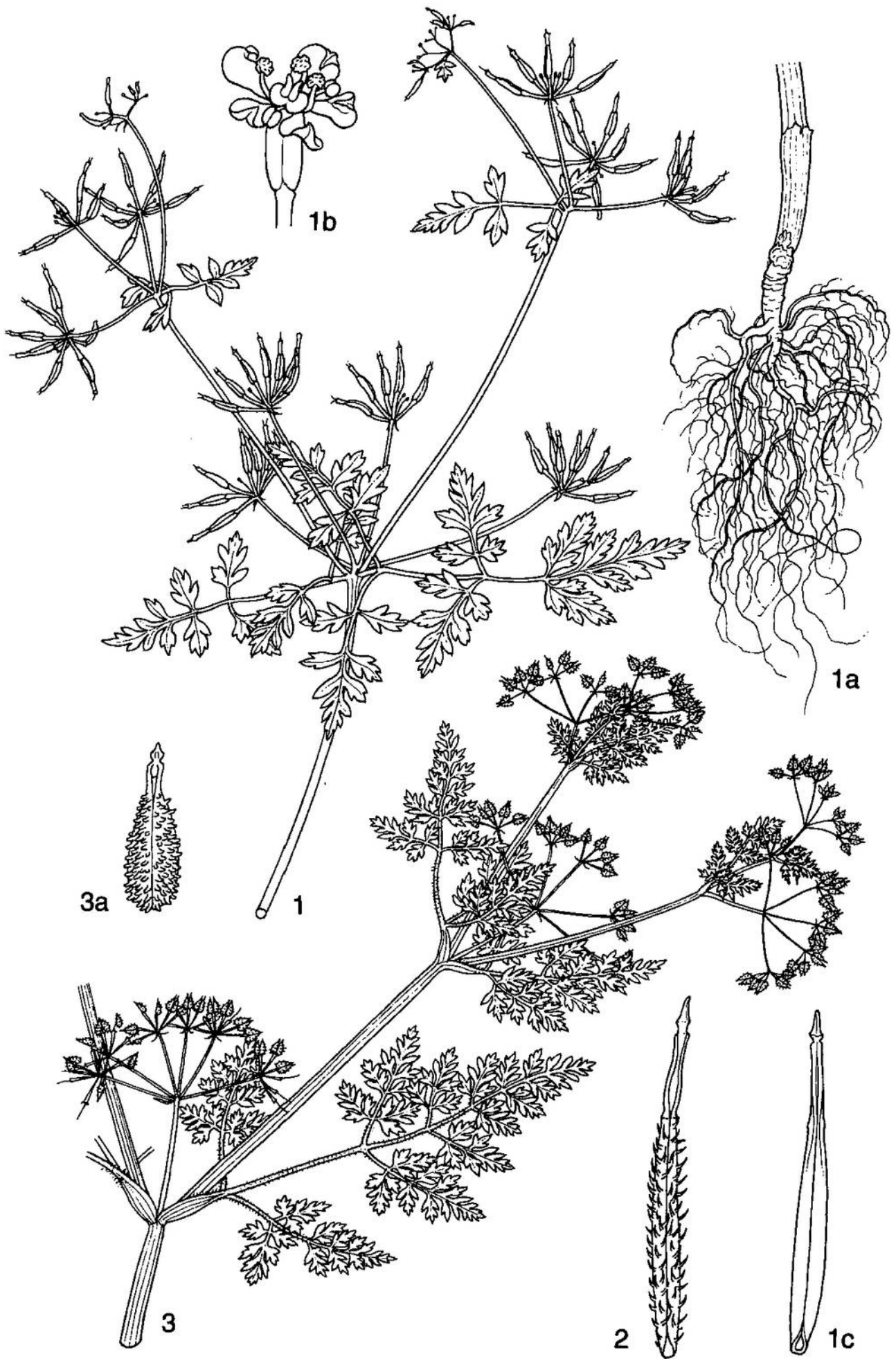
Ekologie a cenologie: Dříve dosti často pěstovaná rostlina, později ze zahradních kultur téměř vymizela. Příležitostně a často jen přechodně zplanělá v teplejších územích v zahradách, u plotů a zdí a na pustých a ruderalizovaných místech v obcích. Daří se jí v polostínu i na mírném oslunění, na čerstvě vlhkých půdách, živinami bohatých, humózních, písčitých až jílovitých, kypřených. Klíčivost semen zůstává zachována po dobu 3–4 let. Zplanělá se vyskytuje v nitrofilních společenstvech svazu *Galio-Alliarion*, především v as. *Alliario officinalis-Chaerophylletum temuli* LOHMEYER 1949.

Rozšíření v ČR: Většina dokladovaných i literárních údajů pochází z 19. a počátku 20. stol., kdy byl tento poddruh častěji pěstován v zahradách a občas zplaňoval. Větší frekvence pěstování i zplaňování byla v teplejších územích, především v termofytiku. Údaje v následujícím odstavci jsou spíše dokladem regionální aktivity botaniků v oné době. Po r. 1950 je tento poddruh dokladován pouze ze tří lokalit: Praha-Žižkov (1953), mezi Dušníky a Doksany (1977) a Rabštejn nad Střelou (1988).

T: 1. Doup. pah. (Kadaň, 1930), 2a. Žatec. Poohří (Straná, 1877 lit.), 2b. Podboř. kotl. (Podbořany, 1911), 3. Podkruš. pán. (Chomutov, 1844; Most, 1855; Přítok, 1886; Červený Hrádek, 1843, 1851), 4. Loun.-lab. střed. (Teplice, Doubravská hora, 1857; Litoměřice, 1904 lit., 1936; Ústí nad Labem, 1904), 5a. Dol. Poohří (Lososice, 1904 lit.), 5b. Roudn. písky (Libotenice), 7a. Liboch. tab. (Peruc, 1877 lit.; Dušníky – Doksany, 1977), 7b. Podřip. tab. (Dolní Beřkovice, 1878 pěstovaný), 8. Čes. kras (Karlštejn, 1883; Srbsko – Tetín, 1909), 10b. Praž. kotl. (1877 uváděn v lit. z více míst v Praze, např. Petřín, Žižkov, Libeň, Stromovka, Šárka; pozdější doklady: Kinského sady, 1911, Žižkov, 1953), 11b. Poděb. Pol. (Čáslav, 1877 lit.), 12. Dol. Pojiz. (Mladá Boleslav, 1852; Josefov Důl, 1897), 13a. Rožd. tab. (Patriň, 1882 lit.), 14a. Bydž. pán. (Jičín, 1889 lit.), 16. Znoj.-brn. pah. (Znojmo, 1874; Moravský Krumlov, 1897 lit.; Brno, z více míst uváděn např. 1895: Petrov, Špilberk, Žlutý kopec, Nové Sady, pozdější dokladované nálezy: Petrov, 1935, právnická fakulta, 1935), 17b. Pavl. kop. (Pavlov, zřícenina Děvičky, 1894; Mikulov, zámecká zahrada, 1897 lit.), 18a. Dyj.-svr. úv. (Kobylí, 1897 lit.; Židlochovice, 1936; Brno, Červený kopec, 1895 lit.), 20a. Bučov. pah. (Roštín, 1894 pěstovaný), 20b. Hustop. pah. (Hustopeče, Křížový vrch, 1890; Klobouky, 1897 lit.; Zaječí, 1928, 1934), 21b. Hornomor. úv. (Kroměříž, 1897 lit.; Olomouc, 1929–1935 pěstovaný v botanické zahradě). – M: 24a. Cheb. pán.

Tab. 55: 1 *Anthriscus cerefolium* subsp. *cerefolium*, 1a – báze lodyhy s kořeny, 1b – oboupohlavný květ, 1c – plod. – 2 *A. cerefolium* subsp. *trichosperma*, plod. – 3 *A. caucalis*, 3a – plod.

(Romberk, 1878 lit.), 28d. Touž. vrch. (Teplá, před r. 1877), 28e. Žlut. pah. (Rabštejn nad Střelou, 1988), 30b. Rak. kotl. (Zdeřaz, školní zahrada, 1914), 31a. Plz. pah. vl. (Plzeň, 1898; Plzeň – Lochotín, 1938), 37l. Českokr. Předšum. (Zlatá Koruna – Třísov, 1917 lit.), 37n. Kapl. mezih. (Kaplice, 1834), 38. Bud. pán. (České Budějovice, vz., 1910 lit.), 39. Třeboň. pán. (Třeboň, 1884), 41. Stř. Povlt. (Závist, 1882), 45a. Loveč. střed. (Podmokly, 1888 lit.), 53a. Českolip. kotl. (Česká Lípa, 1865; Mimoň, 1877 lit., pěstovaný; Zákupy, zámecký park, 1880; Nové Zámky, 1880), 53c. Českodub. pah. (Kláster Hradiště nad Jizerou, 1895), 56c. Trut. Podkrk. (Trutnov, 1890), 60. Orl. opuky (Černíkovice, 1903 zplaněle v zahradě), 62. Litomyš. pán. (Litomyš, zahrada gymnázia, 1883–1894), 67. Českomor. vrch. (Křemešník, školní zahrada, 1913; Jihlava, zahrada gymnázia, 1894 lit.; Nárámeč, 1903), 68. Mor. podh. Vysoč. (Lomnice, zámecká zahrada, 1847), 70. Mor. kras (Líšeň, údolí Řičky, 1920), 80a. Vset. kotl. (Vsetín, před r. 1897 pěstovaný), 84a. Besk. podh. (Frýdek-Místek, 1927). – **O:** 88g. Hornovlt. kotl. (Zvonková – Josefův Dál, 1935), 97. Hr. Jes. (Heřmanovice, 1895 lit.).

Význam: Již od středověku byl kerblík třebule užíván jako kořeninová a aromatická zelenina. Znali a užívali jej však již staří Římané. Snad byl tento taxon s lysými plody původně získán výběrem z vývojově původnější subsp. *trichosperma*. Dnes je pěstování spíše výjimkou, začíná se však znovu doporučovat. O hojném pěstování u nás v dřívějších dobách svědčí např. údaj z r. 1892 (FORMÁNEK Kv. Moravy, p. 1244) „u nás všude pěstovaný“. Listy jak v kadeřavé, tak v normální ploché formě připomínají listy petržele. Používají se do masitých a vaječných pokrmů. Čerstvé obsahují vitamín C. Sušená nať se označuje jako Herba cerefolii. Dříve byly plody a nať používány v lidovém léčení k přípravě čajů. Obsahuje éterické oleje, flavonoidy, saponiny, glykosidy, hořčiny a minerální soli.

(b) subsp. *trichosperma* (SCHULTES) ARCANGELI – kerblík třebule štětínoplodý Tab. 55/2

Anthriscus cerefolium subsp. *trichosperma* (SCHULTES) ARCANGELI Comp. Fl. Ital. 278, 1882. – Syn.: *Chaerophyllum trichospermum* SCHULTES Oesterr. Fl., ed. 2, 1:504 1814, non LAM. 1783. – *Anthriscus trichosperma* (SCHULTES) SPRENGEL in R. et SCH. Syst. Veget. 6:525, 1820, non (L.) PERS. 1805. – *Cerefolium trichospermum* (SCHULTES) BESSER Enum. Pl. Volhyn. 44, 1822. – *Anthriscus cerefolium* (L.) HOFFM. *B. trichospermus* (SCHULTES) W. et GR. Fl. Siles. 1:291, 1827. – *Anthriscus longirostris* BERTOL. Fl. Ital. 3:197, 1837. – *Cerefolium sativum* (L.) BESSER var. *trichospermum* (SCHULTES) ČELAK. Prodr. Fl. Böhmen 586, 1875. – *Anthriscus cerefolium* (L.) HOFFM. f. *trichosperma* (SCHULTES) SCHUBE Fl. Schles. 292, 1904. – *Chaerophyllum cerefolium* (L.) SCH. et THELL. var. *trichospermum* (SCHULTES) SCH. et THELL. in SCHINZ et KELLER Fl. Schweiz, ed. 3, 2:259, 1914. – *A. cerefolium* (L.) HOFFM. var. *longirostris* (BERTOL.) CANNON Feddes Repert. 74: 36, 1966.

Poznámka: Některými autory je tento taxon hodnocen jako samostatný druh *Anthriscus longirostris* BERTOL.

Exsikáty: Fl. Exs. Austro-Hung., no 1314/I. – Pl. Česloslov. Exs., no 213. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 657b. – Ex-

tra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 1314/II. – Fl. Olten. Exs., no 363. – Herb. Fl. Ross., no 971. – MAGNIER Fl. Selecta Exs., no 2202.

Plody se štětínovitými chlupy, nasazenými na drobných bradavičkách.

$2n = 18$ (extra fines)

Ekologie a cenologie: Akátiny, listnaté suťové lesy, křovinatá vlhká místa u potoků, podél cest, u zřícenin hradů, u plotů a na pustých místech v obcích. Na čerstvě vlhkých půdách, bohatých na živiny, především dusíkaté sloučeniny. V nitrofilních společenstvech svazů *Galio-Alliariion* (především v as. *Alliario officinalis-Chaerophylletum temuli* LOHMEYER 1949 a as. *Anthriscetum cerefolii-trichospermae* HEJNÝ et KRIPPELOVÁ in HEJNÝ et al. 1979) a *Chelidonio-Robinion*.

Rozšíření v ČR: Značná frekvence nálezů je na j. Moravě, především na Pavlovských kopcích a v Podyjí v okolí Znojma. Tam lze také předpokládat poslední výběžky primárního areálu z panonské podoblasti. Ostatní výskyt na území České republiky je druhotný, roztroušený porůznu, hlavně v teplejších územích, také asi díky pěstování spolu s nominátním poddruhem a následnému, často jen přechodnému zplaňování. Na některých druhotných lokalitách (např. Srbsko v Českém krasu) přetrvává poměrně dlouhou dobu. Po roce 1960 jsou z Čech známy jen nálezy z lokalit Praha-Vyšehrad, Praha-Michle, Srbsko, Štěkeň, Běchyně, Prahy a Církvice, zatímco na j. Moravě je nalézán do současné doby častěji. Výškově se váže na planární a kolinní stupeň (max.: Pavlovské kopce, vrch Děvín, ca 550 m).

T: 1. Doup.pah. (Prahy, Běšický chochol, 1978 lit.), 3. Podkruš. pán. (Spořice, 1877 lit.; Červený Hrádek, 1843; Krupka 1886; Most, 1855), 4b. Lab. střed. (Církvice, 1973; Sebusín, vrch Deblík, 1915, 1946), 4c. Úštěc. kotl. (Žitenice, vrch Kočka [Sovice] 1877 lit., 1887, 1928), 7a. Liboch. tab. (Peruc, 1846), 8. Čes. kras (Srbsko, od 20. let 20. stol.; mezi Srbskem a Kodou, 1925–1940; Karlštejn, 1825 lit., 1887–1920; Zadní Třebáň, 1914; Praha-Chuchle, 1884, 1936), 9. Dol. Povlt. (Žalov, Podmoráň, železniční násep, 1925; Praha, Šárka, 1808; Praha, Podbaba, 1949; Praha-Trója, 1938), 10b. Praž. kotl. (Praha, např. Letná, Stromovka, Holešovice, Smíchov, Vyšehrad, Folimanka, Žižkov, Vinohrady, údaje z let 1877–1966, naposled Vyšehrad 1966, Michle 1975), 11a. Všet. Pol. (Stará Boleslav, 1939; Všetaty, 1946), 11b. Poděb. Pol. (Lysá nad Labem, 1923 lit.), 12. Dol. Pojiz. (Stará Lysá, zámeček Bonrepos), 13a. Rožd. tab. (Charvatce, 1929 lit.), 14a. Bydž. pán. (Jičín, 1876, 1884), 15b. Hrad. Pol. (Nové Město nad Metují, 1927), 16. Znoj.-brn. pah. (Znojmo, na více místech ve městě i okolí, údaje od r. 1868 do současné doby; Dyje, údaje od r. 1897 do současné doby; Moravský Krumlov, 1989; Ivančice, 1897 lit.; Brno, Špilberk, 1930), 17b. Pavl. kop. (množství údajů z prostoru mezi Mikulovem a Pavlovem), 18a. Dyj.-svr. úv. (Brno, Červený kopec, 1868 lit.; Židlochovice, 1954; Hodonice, 1950; Strachotice – Oleksovičky, 1968; Lednice, 1964), 18b. Dolnomor. úv. (Hodonín, polesí Černé bláto, 1991), 20b. Hustop. pah. (Hostěrádky-Rešov, 1987;

Klobouky, 1868). – M: 28d. Tůž. vrch. (Těplá, 1877 lit.), 35d. Břez. Podbrd. (Štřekeň, 1955–1974), 37n. Kapl. mezih. (Kapllice, 1877 lit.), 41. Stř. Povlt. (Orlík, 1888 lit., 1955; Zvíkov, 1877, 1944, 1960; Černý Vír, 1903 lit.; Bechyně, 1951, 1980), 46b. Kaň. Labe (Děčín, 1856), 68. Mor. podh. Vysoč. (Podmolí, 1897 lit.; Nový Hrádek, 1897 lit., 1931; Vevří, 1897 lit.), 77c. Chříby (Koryčany, 1989 lit.).

Důsledně jsou u obou poddruhů odlišovány údaje doložené herbářovou položkou od literárních. V případě literárních údajů nelze vyloučit v ojedinělých případech záměnu mezi oběma poddruhy druhu *A. cerefolium*. Pro úplnost jsou na tomto místě uvedeny i literární údaje, u nichž poddruhy nebyly vůbec označeny: T: 2a. Žatec. Poohří (Žatec, 1867), 7b. Podřip. tab. (vrch Říp, 1919), 20b. Hustop. pah. (Starý Poddvorov, polesí Kapansko, 1958). – M: 28b. Kaň. Těplé (Karlovy Vary, 1842), 30b. Rak. kotl. (Rakovník, 1877), 37l. Českokr. Předšum. (Český Krumlov, zahrady, 1877), 49. Frýdl. pah. (Frýdlant, zámecký park, 1912), 53b. Plouč. Podješ. (Janův Důl, 1895), 60. Orí. opuky (Kostelec nad Orlicí, 1931), 63a. Žamb. (Klášterec nad Orlicí, 1931), 74a. Vidn.-osobl. pah. (Vidnava, 1886).

Význam: I tento poddruh se někdy pěstoval za stejným účelem jako poddruh s lysými plody.

4. *Anthriscus caucalis* BIEB. – kerblík obecný

Tab. 55/3

Anthriscus caucalis MARSHALL BIEBERSTEIN Fl. Taur.-Cauc. 1: 230, 1808. – Syn.: *Scandix anthriscus* L. Sp. Pl. 257, 1753. – *Chaerophyllum anthriscus* (L.) CRANTZ Class. Umbell. 76, 1767. – *Caucalis scandix* SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 191, 1772. – *C. scandicina* WEBER in WIGGERS Prim. Fl. Hols. 23, 1780. – *Torilis anthriscus* (L.) GAERTN. Fruct. 83, 1788, non GMELIN. – *Anthriscus vulgaris* PERS. Syn. Pl. 1:320, 1805, non Bernh. 1800. – *A. scandix* (SCOP.) ASCHERS. Fl. Brand. 1:260, 1860, non BIEB. – *Cerefolium anthriscus* (L.) G. BECK Ann. Naturhist. Hofmus., Wien, 10:210, 1895. – *Chaerophyllum anthriscus* (L.) SCH. et THELL. Vierteljahrsschr. Naturforsch. Ges. Zürich 53:554, 1909. – *Anthriscus scandicina* (WEBER) MANSFELD Repert. Spec. Nov. Regni Veg. Beih. 46:309, 1939.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 656. – Extra fines: Fl. Hung. Exs., no 61. – Fl. Jutl. Exs., no 763. – Fl. Neerl. Exs., no 586. – Fl. Siles. Exs., no 435. – Herb. Fl. Ross., no 1769. – MAGNIER Fl. Selecta Exs., no 1702.

Jednoleté byliny. Kořen tenký, vřetenovitý. Lodyha přímá nebo vystoupavá, 15–70(–80) cm vys., chudě větvená, oblá, jemně rýhovaná, lysá, často dole nafialovělá. Listy jemné, čepel v obrysu vejčité trojúhelníkovitá, 2–3× zpeřená; lístečky vejčité až podlouhle vejčité, peřenosečné, s úkrojky tupými, hrubě zubatými; čepel tmavozelená, na líci lysá, na rubu na žilkách a na okraji odstále štětinatě chlupatá; dol. listy dl. řapíkaté, horní čepelí na pochvu přisedlé, listová pochva protáhlá, na okraji šir. suchomázdřitá a brvitá, olýsávající. Terminální okolíky na krátkých stopkách, zdánlivě proti hor. listům postavené, bez obalu nebo vz. s obalem z jednoho listenu; okolíčky (2–)3–5(–7) na lysých stopkách, nejčastěji s 5 květy a s obalíčkem z 2–4 vejčité kopinatých, na okraji suchomázdřitých a štětinatých listenů k jedné straně

směřujících. Všechny květy oboupohlavné, drobné; kalich chybí, korunní lístky podlouhle obvejčité, nepaprsující, 0,5–0,7 mm dl., s tupým vrcholem dovnitř zahnutým, zelenavě bílé; čnělky na kuželovitém stylopodiu velmi krátké. Dvounažky vejcovitě kuželovité, v krátký, nanejvýš 2 mm dl. zobánek zúžený; plodní stopky ztlustlé, na konci s věnečkem štětín, karpofor v hor. 1/3 vidličnatě větvený; merikarpia 3–5 mm dl., max. 1,5 mm tlustá, jemně bradavčitá, slabě rýhovaná pouze na zobánku, háčkovitě osténkatá, šedohnědá až načernalá. V–VI. Tf. Většinou Autogam.

$2n = 18$ (extra fines)

Variabilita: Význačně proměnlivé je odění plodů: v ČR byla dosud zjištěna pouze nominální var. *caucalis* s plody háčkovitě osténkatými, zatímco mediteránní var. *neglecta* (BOISS. et REUTER) P. SILVA et FRANCO s plody hladkými a lysými je uváděna nejbliž ze Slovenska.

Ekologie a cenologie: Křovinaté stráně, akátové háje, vinice, podél plotů a cest, násypy silnic a železnic, rumiště, návsí. Polostinná, vlhká místa v blízkosti sídlišť v teplejších územích. Na čerstvě vlhkých půdách bohatých na živiny, přednostně vápnitých. Po dozrání plodů rostliny rychle odumírají. V nitrofilních společenstvech svazů *Galio-Alliarion* (především *Alliario officinalis-Chaerophylletum temuli* LOHMEYER 1949), *Chelidonio-Robinion* a *Balloto nigrae-Robinion*.

Rozšíření v ČR: Poměrně vzácně se vyskytující druh, především v nejteplejších územích termofytika (v Čechách Poohří, Polabí, Slánská tabule, na Moravě Podyjí a Pavlovské kopce). Jako druh s malou konkurenční schopností v poslední době značně ustupuje. V Čechách byl po r. 1970 registrován na 6 lokalitách, na Moravě na ca 15 lokalitách. Je rozšířen v planárním a kolinním stupni (max.: hrad Točnick u Hořovic, ca 400 m). Δ

T: 1. Doup. pah. (Běšice, 1943), 2a. Žatec. Poohří (Záhoří – Stroupeč, 1980; Lenešice, 1914; Větrušice, 1977; Postoloprty, 1891 lit.; Volevčice, 1891 lit.), 3. Podkruš. pán. (Kralupy u Chomutova, 1890 lit.; Spořice, 1844; Červený Hrádek, 1842; Teplice, 1867 lit.), 4a. Loun. střed. (Most, 1855; Bílina, 1853; Břvaný, 1890), 4b. Lab. střed. (Žernoseky, 1894, 1935; Vchynice, 1966), 5a. Dol. Poohří (Lovosice, 1902), 7c. Slán tab. (Chržín, 1888 lit.; Velvary, 1887; Otovice, 1880; Nelahozeves, 1883 lit., 1935; Kralupy nad Vltavou, 1923), 8. Čes. kras (Budňany, 1874–1901; Karlštejn, 1874–1886; Praha-Zlíchov, 1927), 9. Dol. Povlt. (Dolany, 1872), 10b. Praž. kotl. (Praha-Smíchov, 1896; Praha-Vršovice, 1831–1853; Praha, Na Bohdalci, 1939–1941; Praha, Kunratický mlýn, 1940 lit.), 11a. Všet. Pol. (Všetaty, doklady z let 1904–1975; Chrást, 1921; Chlumín, 1892; Tišice, 1950; Nedomice, 1891; Kozly, 1948; Líbiš, 1886, 1892; Neratovice, 1880–1887; Stará Boleslav a okolí, 1883 lit.; Lysá nad Labem, 1938), 11b. Poděb. Pol. (les Kersko, 1923; Kostomlaty, 1881, 1908; Nymburk, 1938; Třebestovice, 1921; Velký Osek, 1881, 1944; Kolín, 1931; Starý Kolín, 1914; Kutná Hora, 1934 lit.; Svatý Mikuláš, 1956 lit.; Záboří nad Labem, 1982), 12. Dol. Pojiz. (Čečeli-

ce, 1880; Předměřice nad Jizerou, 1896; Lipník, 1882 lit., 1888; Nové Benátky, 1896; Mladá Boleslav, 1877–1896; Mnichovo Hradiště, 1877 lit.; Stará Lysá, 1914), 13a. Rožd. tab. (Charvatce, 1902, 1929; Čachovice, 1882 lit.; Hlavečnick, 1944), 14a. Bydž. pán. (Jičín, 1878; Vokšice, 1907), 15c. Pard. Pol. (Týnec nad Labem, 1980; Semín, 1936; Stéblová, 1937; Pardubice, 1983), 16. Znoj.-brn. pah. (Božice, les Hoja, 1984; Brno, Petrov, 1889–1935), 17a. Dunaj. kop. (Břeží, 1988), 17b. Pavl. kop. (na více místech od vrchu Šibeníčník až po Dolní Věstonice, údaje z let 1855–1991), 17c. Milov.-valt. pah. (Sedlec, 1982), 18a. Dyj.-svr. úv. (mnoho lokalit, údaje z let 1897–1990), 18b. Dolnomor. úv. (Bzenec, 1977; Hodonín, 1952, 1984), 20b. Hustop. pah. (Hustopeče, 1890–1954; Zaječí, 1908–1935), 21a. Han. pah. (Seloutky, 1881; Otaslavice, 1897 lit.), 21b. Hornomor. úv. (Hrubčice, 1897 lit.; Kralice na Hané, 1897 lit.). – M: 24a. Cheb. pán. (Cheb, 1878 lit.), 30b. Rak. kotl. (Rakovník, 1877 lit.), 32. Křivokl. (Týřov, Podlom, 1916; Nová Huť, 1932 lit., 1938; Hudlice, 1918; hrad Točnick, 1889 lit.), 41. Stř. Povlt. (Bojanovice, 1962 lit.), 53b. Plouč. Podješ. (Janův Důl, 1895 lit.), 62. Litomyš. pán. (Vysoké Mýto, 1933 lit.), 68. Mor. podh. Vysoč. (Třebíč, 1882, 1903), 76a. Mor. brána vl. (Lipník, hrad Helfštýn, 1897 lit.).

Důsledně jsou odlišeny doložené herbářové údaje od méně spolehlivých literárních. Kromě výše uvedených údajů jsou v literatuře zaznamenány i některé obecné a málo pravděpodobné údaje: M: 74b. Opav. pah. (okolí Opavy a Krnova, 1897), 83. Ostr. pán. (Těšínsko, 1897).

Celkové rozšíření: V teplejších a klimaticky vlhčích částech Evropy, na jihu na Pyrenejském poloostrově, Korsice, na Apeninském a Balkánském poloostrově, v Bulharsku až k Černému moři. Na východě tvoří hranici v temperátním pásu karpatský oblouk a povodí Visly (za touto hranicí je jen několik izolovaných lokalit). Na severu ještě v Dánsku, řídce při pobřeží j. poloviny Švédska, ve Velké Británii a v Irsku. Dále v sz. Africe v oblasti Atlasu, na jv. Krymu, v Předkavkazí a Zakavkazí, na Kypru a na několika místech v Malé Asii. Zavlečen v Severní Americe (Nové Skotsko v Kanadě, Virginie, Oregon a Kalifornie v USA) a na Novém Zélandu. – Mapy: MEUSEL et al. 1978:307; HULTÉN NE 1986:695.

Význam: Rostlina údajně obsahuje omamné jedovaté látky.

2. *Chaerophyllum* L. – krabilice *)

Chaerophyllum LINNAEUS Sp. Pl. 258, 1753, nom. cons. – Syn.: *Rhynchostylis* TAUSCH Flora 17:343, 1843 non BLUME.

Lit.: BEAUVERD G. (1902): Notes sur les caractères extérieurs de *Chaerophyllum hirsutum* L. Bull. Herb. Boiss., ser. 2, 2:709–732. – BUSH B. F. (1902): The North American species of *Chaerophyllum*. Trans. Acad. St. Louis 12:57–63. – BENEŠ A. (1913): Krabilice bulvatá neboli krkoška, *Chaerophyllum bulbosum*. Čes. Zahrad. Listy 10:117, 128–129. – DOMIN K. (1946): O krabilici bulvaté jako zelenině. Čs. Zahradník 1:558–559. – FRÖHLICH A. et ŠVESTKA F. (1958): *Chaerophyllum aureum* na Moravě. Preslia 30:86. – SMEJKAL M. (1958): K výskytu *Chaerophyllum aureum* L. na Moravě. Preslia 30:86–88. – PAWŁOW M. (1963): Rozmieszczenie *Chaerophyllum cicutaria* Vill. w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem stanowisk nizowych. Bad. Fizjogr. Pol. Zach. 12:227–247. – PAWŁOW M. (1964): Rozmieszczenie *Chaerophyllum aromaticum* L. w Polsce. Bad. Fizjogr. Pol. Zach. 14:107–126. – HÄMET-AHTI L. (1967): *Chaerophyllum bulbosum* L. ssp. *bulbosum* and ssp. *prescottii* (DC.) Nyman in Finland. Ann. Bot. Fenn. 4:417–421. – PAWŁOW M. (1968): Rozmieszczenie ważniejszych gatunków gradowych na Nizu Polskim. Pr. Komis. Biol. 32/5:1–66. [*Chaerophyllum temulum*, p. 14–19]. – KOPECKÝ K. (1970): Vliv činnosti člověka na rozšíření *Chaerophyllum aromaticum* L. v údolí Divoké Orlice. Zpr. Čs. Bot. Společ. 5:86–90. – KOWAL T., LATOWSKI K. et MACHER Z. (1971): Anatomiczne cechy diagnostyczne krajowych gatunków rodzaju *Chaerophyllum* L. em. Hoffm. Pr. Komis. Farm. 19:57–79. – KOWAL T. et LATOWSKI K. (1973): Morfologiczne i anatomiczne cechy diagnostyczne owoców wybranych gatunków rodzaju *Chaerophyllum* L. em. Hoffm. Pr. Komis. Biol. 35/7:3–31. – NEUHÄUSLOVÁ-NOVOTNÁ Z. (1974): Rozšíření krabilice zápašné (*Chaerophyllum aromaticum* L.) v České socialistické republice. Zpr. Čs. Bot. Společ. 9:79–94. – DIHORU GH. (1976): Differences between *Chaerophyllum* and *Anthriscus*. Rev. Roum. Biol. 21:7–9. – GERSTBERGER P. (1983): Blattanatomische Merkmale zur Unterscheidung von *Anthriscus sylvestris* und *Chaerophyllum aureum*. Gött. Florist. Rundbr. 17:158–160. – HRUŠKA K. (1985): Consideration on the evolution of the genus *Chaerophyllum* L. (Umbelliferae). Giorn. Bot. Ital. 119:37–48. – KOPECKÝ K. (1985): Der Apophytisierungsprozess am Beispiel der Saumgesellschaften mit *Chaerophyllum aromaticum* L. in der Tschechoslowakei. Tuexenia 5:127–130. – PASSARGE H. (1989): Zur Coenologie von *Carduus crispus* und *Chaerophyllum bulbosum*-Fluren. Hercynia 26/1:102–115. – WÖRZ A. (1989): Untersuchungen zu Verbreitung und soziologisch-standörtlicher Differenzierung von *Chaerophyllum hirsutum* L. und *Chaerophyllum villarsii* Koch (Apiaceae). Bot. Jb. 110:493–510.

Jednoleté, dvouleté, popř. víceleté až vytrvalé, lysé nebo chlupaté byliny. Kořen větvenitý nebo hlízovitě až řepovitě ztlustlý. Oddenek vytrvalých druhů tlustý, válcovitý. Lodyha obvykle větvená, pod uzlinami nezřetelně nebo nápadně ztlustlá, zejména v dol. části chlupatá, v horní až olysalá nebo lysá, někdy fialově až špinavě červeně skvrnitá. Listy vícekrát zpeřené s lístečky posledního řádu nebo úkrojky peřeně členěnými až celistvými, na okraji zubatými nebo celokrajnými. Složené okolíky ploché až mírně vypouklé; obal většinou chybí nebo z jednoho až několika opadávajících listenů; obalíčky z 5–11 většinou zašpičatělých nebo dl. špičatých listenů s blanitým lemlem. Květy oboupohlavné a samčí v tomtéž okolíčku; na obvodu okolíčku obvykle květy s dlouhými květními stopkami, buď jenom oboupohlavné, nebo oboupohlavné a samčí, uprostřed okolíčku jeden oboupohlavný krátce stopkatý květ, ostatní květy samčí s rudimentem gynecea; oboupohlavné květy výrazně proterandrické; některé okolíky (především nejdříve rozkvétající terminální) mají ve všech okolíčcích převahu květů oboupohlavných; mladší postranní okolíky (rozkvétající později především na postranních větvích) mají často ve všech okolíčcích

*) Zpracovali B. Slavík a Z. Slavíková